

О.О. МЕЛЬНИК, аспірант, ХНАДУ, Харків

СИСТЕМА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті визначено зміст поняття «економічна безпека підприємства», розглянуті визначення «небезпека», «попередження», «ризик», «загроза». Здійснено класифікацію загроз за основними ознаками. Узагальнено вплив загроз на підприємство.

The article defines the concept of "enterprise economic security", given definitions "danger", "prevention", "risk", "threat". The classification of threats made according to the main features. Generalized the impact of threats on the enterprise. Keywords: enterprise economic security, danger, prevention, risk, threat.

Ключеві слова: економічна безпека підприємства, небезпека, попередження, ризик, загроза.

Введення. Проблема забезпечення економічної безпеки підприємства з розвитком ринкових відносин набуває особливої важливості і стає одним з вирішальних факторів економічного розвитку та стабільної діяльності підприємства. Технічний прогрес стимулював розвиток різних сфер, що в свою чергу призвело до розвитку конкурентоспроможних відносин. Все це дало привід до більш ретельного розгляду проблеми забезпечення економічної безпеки підприємства.

Постановка задачі. В час ринкових перетворень дуже гостро постає проблема стабільного функціонування підприємства. На розвиток підприємства впливає безліч чинників. Все це змушує все більше уваги приділяти економічній безпеці підприємства, визначати чинники, які впливають на підприємство і мають найбільшу загрозу для його діяльності.

Методологія. Дослідженнями проблем економічної безпеки присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці. Серед них: О. Барановський, В. Шлемко, І. Бінько, які розглядали проблеми забезпечення фінансової безпеки як найбільш вагомої складової економічної безпеки. На різних рівнях вивченням загроз безпеки також займались В. Пономаренко, Г. Козаченко, А. Пономарьов. В. Сторожем було сформульовано кібернетичні підходи до визначення загроз безпеки економічних систем.

Метою статті є розкриття сутності поняття «загрози», систематизація загроз за ознаками, виявлення впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на діяльність підприємства.

Виклад основного матеріалу. *Економічна безпека підприємства* – це стан захищеності діяльності підприємства, який досягається у результаті комплексу складових елементів суб'єкту господарювання (фінансових, правових, капіталу, технологій, кадрів, соціально-психологічних та інших), які забезпечують здійснення найбільш ефективного використання ресурсів, стабільного функціонування підприємства, досягнення поставленої мети, подолання різного роду загроз та швидкої адаптації до умов середовища, що змінюються.

Для будь-якого підприємства, незалежно від його розміру або сфери діяльності, завжди існують загрози розвитку, які надходять із зовні або виникають усередині підприємства. Система економічної безпеки покликана захистити підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати її матеріальний і фінансовий потенціал.

Відповідно до цього, розглянемо сутність основних визначень, пов'язаних з загрозами економічної безпеки. Так, відмітимо, що в широкому розумінні терміни «*небезпека*» та «*загроза*» можна вважати синонімами, але в більш вузькому розумінні – їх потрібно відокремлювати тому, що стосовно конкретної події сукупність загроз формують небезпеку.

В загальному розумінні *небезпека* – це об'єктивно існуюча можливість негативно вплинути на соціальний організм, в наслідок якого останньому може бути спричинено будь-який збиток, втрата, які змінюють його стан або, в результаті впливу яких, його розвиток набуває негативної динаміки чи параметрів (характер, темп, форми та інші) [1].

Джерела небезпек – це сукупність умов і факторів, які утримують в собі та при визначених умовах самі по собі або в будь-якій комбінації формують деструктивну природу (сукупність негативних впливів).

За величиною можливих наслідків можна виділити такі види небезпеки:

❖ *попередження* – це сукупність обставин, не обов'язково загрозового характеру, які потребують реакції на них. За відсутності реакції підприємства попередження переростає в ризик.

❖ *ризик* – це можливість відхилення результатів конкретних рішень чи дій від запланованих. Ці відхилення можуть бути пов'язані як із додатковими доходами, так і додатковими витратами. Ризик виникає там, де є, як мінімум, два сценарії розвитку подій, відповідно два і більше можливих альтернативних результатів. У ситуації, коли можливий лише один результат, ризику не існує, тому що немає альтернативи. [2]. Економічна безпека спрямована на усунення чи зменшення ризику економічних збитків. Однак ніякі людські здібності не здатні ліквідувати ризик. На практиці існують тільки способи полегшення його наслідків [3]. Основним фактором у

господарській діяльності підприємства, стосовно ризику, виступає його вік. Чим довше підприємство існує, тим менша ймовірність зазнати невдачі.

❖ *загроза* - це реальна можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування підприємства, наносить матеріальної та нематеріальної шкоди, яка призводить до відхилень від стратегії.

Усі фактори небезпеки, ризику й загрози можуть бути згруповані по різних класифікаційних ознаках (Таб.1). [4].

Таблиця 1

Класифікація небезпек і загроз економічній безпеці підприємства.

Ознака	Класифікація
По можливості прогнозування:	<i>прогнозовані</i> – що виникають при певних обставинах, виявлені на підставі минулого досвіду, узагальнені галузевою наукою та прикріплені в законах, стандартах, технічних умовах та інших нормативних документах; <i>непередбачені</i> – форс-мажорні обставини, технологічні досягнення й відкриття та інші, неминучі по суті.
по джерелу походження:	<i>об'єктивні</i> – виникають без участі та волі суб'єктів системи (стан ринкової кон'юнктури, конкурентний перерозподіл ринку і та ін.); <i>суб'єктивні</i> – навмисні або ненавмисні дії людей, органів влади або державних організацій; конкурентна боротьба, злочинність та інше, що впливають на економічні відносини підприємства на ринку.
по можливості запобігання:	<i>форс-мажорні</i> – відрізняються непереборністю впливу (природні катаклізми, техногенні катастрофи, війни, епідемії, які змушують вирішувати й діяти всупереч наміру) і представляють особливу складність запобігання бюджетними коштами; <i>передбачувані</i> – можуть бути передбачені на стадії планування бізнесу, процесів і технологій для мінімізації або повного запобігання можливого збитку у випадку реалізації фактору ризику.
по ймовірності настання:	<i>явні, очевидні</i> - обумовлені ринковими (економічними і юридичними) законами; <i>латентні</i> – неявні, тимчасово сховані, що важко виявляються. Їхній прояв або невияв може бути зумовлений економічною кон'юктурою, наслідком макроекономічних явищ, а також конкурентною боротьбою й способами її ведення. Раптовість їх прояву може мати суб'єктивний характер і важко прогнозована навіть при відомій ймовірності настання.
по природі їх виникнення:	<i>економічні</i> - кон'юнктурні (ринкові) зміни; <i>політичні</i> - зміна влади, введення ембарго; <i>правові</i> – законодавче регулювання діяльності, ліцензування; <i>техногенні</i> – аварії та катастрофи; <i>екологічні</i> – виснаження ресурсів, кліматичні зміни; <i>конкурентні</i> – «чорний PR», недобросовісна конкуренція; <i>контрагентські</i> – невиконання зобов'язань, шахрайство.
по значимості або істотності збитку:	<i>несуттєві</i> – що не впливають на ринковий стан компаній; <i>істотні</i> – втрата значної частини матеріальних і фінансових ресурсів; <i>значні</i> – втрата конкурентних переваг, можливе банкрутство; <i>катастрофічне</i> – неможливе продовження господарської діяльності,

	неминуче банкрутство.
по ступеню ймовірності:	<i>неймовірні</i> – за вкрай низької ймовірності збігу обставин виникнення погрози; <i>малоймовірні</i> – не вимагають планування превентивних заходів як різновид форс-мажорних обставин; <i>імовірні</i> – слабо прогнозовані, вимагають планування залежно від значимості збитку; <i>досить імовірні</i> – прогнозовані, плановані й забезпечені бюджетом; <i>неминучі</i> – легко прогнозовані, обумовлені природою виникнення, плановані й забезпечені бюджетом.
за ознакою їх здійснення в часі:	<i>безпосередня</i> – з повною ймовірністю здійснення; <i>близька</i> (до 1 року) – прогнозована й планована; <i>далека</i> (понад 1 рік) – не передбачається поточним бюджетом.
за ознакою їх здійснення в просторі:	<i>на території підприємства;</i> <i>на території, що прилягає до підприємства;</i> <i>на території регіону;</i> <i>на території країни;</i> <i>на закордонній території.</i>
за способами здійснення:	<i>промислове шпигунство;</i> <i>розкрадання;</i> <i>вербування і підкуп персоналу;</i> <i>психологічний вплив на персонал;</i> <i>технологічний доступ та інші.</i>
за сферою виникнення:	<i>внутрішні фактори</i> - пов'язані з господарською діяльністю підприємства і його персоналу. Обумовлені бізнес – процесами, що й зумовлюють вплив на результати господарської діяльності підприємством, дотримання технологій, організація праці й соціальної сфери персоналу й багато інших; <i>зовнішні</i> – виникають за межами підприємства, пов'язані з кон'юнктурою ринку й середовищем функціонування підприємства, їх зміна може привести до виникнення збитків: соціально-економічних, політичних, юридичних, технологічних криміналістичних тощо.

На погляд автора саме загрози за сферою виникнення мають найбільший вплив на підприємство.

До найнебезпечніших зовнішніх загроз, які можуть нанести шкоду підприємству або зробити його подальшу діяльність неможливою, можна віднести [5]:

❖ недосконалість чинного законодавства. В Україні закони та нормативні акти часто суперечать один одному, часто змінюються та вводяться заднім числом, що призводить до суперечок в рамках одного й того ж питання різними сторонами конфлікту, що, в свою чергу, суттєво ускладнює стабільну діяльність підприємства.

❖ недобросовісна конкуренція – це негласна форма діяльності підприємств. До неї відносять: економічне шпигунство, підробка продукції

конкурентів, обман споживачів, махінації з діловою звітністю, корупція та інші.

❖ криміналізація економіки. У зв'язку з тим, що злочинний світ швидко проникає в різні види підприємницької діяльності а саме: виробництво і збут продукції, інвестування, тощо, підприємство стає вразливе і зазнає збитків від злочинно діючих постачальників, посередників, покупців, різних сервісних структур і навіть від власних охоронних служб.

❖ зміна валютного курсу. У зв'язку з тим, що в Україні має місце доларизація економіки та розрахунок відбувається за схемою: долар-гривна-долар, то у такій ситуації курс впливає не тільки на експортно-імпортні операції підприємства, визначаючи їх прибутковість або збитковість, а й на діяльність підприємств, зорієнтованих на внутрішній ринок. Так, підприємствам-експортерам товару вигідне зниження курсу своєї національної валюти і не вигідне її підвищення, підприємствам-імпортерам, навпаки, вигідне підвищення курсу валюти національної і не вигідне її зниження.

❖ поява нових технологій (Інтернет) - наряду з позитивними моментами він є джерелом загроз економічної безпеки підприємства, до яких можна віднести: злом паролів доступу, крадіжка конфіденційної інформації, відмова в обслуговуванні, дія вірусних програм та інші.

До внутрішніх загроз, які, на погляд автора, найбільше впливають на підприємство, належать:

▪ відсутність стабільної середньої ланки менеджерів. Дуже часто рівень знань власників – директорів у середньому є нижчим від рівня знань їх підлеглих, які, в основному, мають професійну освіту.

▪ відсутність або поверхневе ставлення до маркетингової стратегії підприємства. Маркетинг являє собою системний механізм, який забезпечує довгострокову стратегічну стабільність підприємства на ринку, одержання прибутків і підвищення економічної безпеки підприємства, а не засіб швидкого розв'язання поточних проблем, як вважає більшість керівників.

▪ забезпечення сировиною та комплектуючими. Ця проблема тісно пов'язана з проблемами відсутності попиту на готову продукцію, зростанням взаємних неплатежів на високою дебіторською заборгованістю.

▪ невизначеність цілей. Правильно обрана місія підприємства – глобальна ціль створення та функціонування підприємства, є запорукою його успішного розвитку.

▪ невмотивована поведінка персоналу підприємства, яка, в свою чергу, веде до зниження продуктивності праці.

На схемі 1 зображено зв'язок підприємства з загрозами

Аналіз численних зовнішніх і внутрішніх загроз, напрямів і об'єктів їх дії, можливих наслідків для підприємства свідчить про їх різноманітність. Вони змінюються в залежності від роду діяльності підприємства. Для кожного підприємства буде своя система загроз, притаманна саме цьому підприємству. В зв'язку з цим головним завданням керівників підприємства, виходячи з конкретної ситуації, в якій опиниться господарюючий суб'єкт, є визначення найбільш небезпечних з них, розроблення системи заходів і їх своєчасного виявлення, запобігання або послаблення.

Схема 1 – зв'язок підприємства з загрозами

Результати дослідження: у ході дослідження було розкрито сутність поняття «загрози», запропонована систематизація загроз за ознаками, розглянуто вплив внутрішніх та зовнішніх загроз на діяльність підприємства.

Висновки: Для будь-якого підприємства завжди існують загрози, які надходять із зовні або виникають усередині підприємства. Узагальнюючи сучасні підходи до визначення загроз визначено, що *загроза* - це реальна можливість впливу дії навмисного чи ненавмисного характеру, що порушує стійкість функціонування підприємства, наносить матеріальної та нематеріальної шкоди, яка призводить до відхилень від стратегії.

В роботі проведено систематизацію загроз за певними ознаками та запропоновано класифікацію небезпек і загроз економічної безпеки підприємства, які згруповані за наступними ознаками: по можливості прогнозування, по джерелу походження, по можливості запобігання, по ймовірності настання, по природі їх виникнення, по значимості або істотності збитку, по ступеню ймовірності, за ознакою їх здійснення в часі, за ознакою їх здійснення в просторі, за способами здійснення, за сферою виникнення. Відповідно до запропонованої класифікації виявлено вплив внутрішніх і

зовнішніх загроз та визначені найбільш небезпечні і впливові. Система економічної безпеки покликана захистити підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати її матеріальний і фінансовий потенціал. Чим детальніше підприємство визначить загрози, притаманні саме йому, тим більш точні будуть вжиті заходи для стабілізації ситуації і нормального його функціонування.

Список використаних джерел: 1. *Абалкин Л.* Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. - №12. – С.4 – 13. 2. *Ястремський О.* Основи теорії економічного ризику : Навч. Посібник для студентів екон. спец. вищ. навч. закл. – К.: АртЕк.1997. – 248 с. 3. *Долан Э.Д. , Линдсей Л.* микроэкономика: Пер. С англ. – СПб.: АО «Санкт-Петербург оркестр», АО ЗТ «Литера плюс», 1994. – 405 с. 4. *Москвин В.А.* Управление рисками при реализации инвестиционных проектов / Москвин .В. А. – М.: Финансы и статистика, - 2004. 5. *Реверчук Н.Й.* Управління економічною безпекою підприємницьких структур [монографія] / Реверчук Н.Й. – Львів ЛБІ НБУ. 2004. – с.195.

Подано до редакції 24.02.2011